

Szalatnyay József

A harmincas években pályára lépő fiatal képzőművészek egyikeként indult, s velük (Szalay Lajos, Szabó Vladimir, Koffán Károly, Hincz Gyula) ő is a jeles mesterek közé emelkedett. Figyelemreméltó helyét elsősorban pályakezdő éveinek maradandó grafikáival, ma is lankadatlan kedvvel művelt portréfestészetével s tájképeivel vívta ki. Ha sorra vesszük az életmű első szakaszából való rajzokat (*Leány gyöngysorral, Leány báránnyal, Szibylla* stb.), szembetűnő a tökéletes szakmai tudás, a látásmód és a megjelenítő erő eredetisége. S hogy ezek maradtak mindvégig ars poeticájának tartópillérei, igazolják a későbbi művek. A korunk képzőművészetében terrorisztikusan egyeduradalomra törő, tízévenként egymást váltó izmusok hatására a portréábrázolás majdnem teljesen elsorvadt. Szalatnyay nem bizonytalankodott, pasztellel, vízfestéssel, színes krétával, olajfestéssel alkotott művei kiemelkedtek festészetünk átlagterméséből. A korai, különös szuggesztivitású *Férfifejtől, Lyka Károly, Berda József, Barcsay Jenő, A százéves „lilaruhás nő”* képein át jutott el *Dénes Zsófia* – a művész felesége – és *Kodály Zoltán* számos alkalommal megörökített portréjáig.

Mi emeli e műveket a mezőny fölé? Említetem: a szakmai felkészültség és látásmódjának eredetisége. Szalatnyay természetesen figyelt a képzőművészet divatjaira, de sok kollégájától eltérően nem kezdett el futkosni a szeszélyesen feltűnő-elillanó izmusok után. Különbséget tudott tenni a művészi látás és ábrázolás alapértékei s a divatok akarnok hivalkodásai, polgárpukkasztó erőlködései között. Realista maradt mindmáig, portréi azonban eszünkbe sem juttatnák, amit a realizmus türelmetlen ellenfelei mondanak: „Lám, hát csak erre képes a realizmus? Ezt a fényképezőgép és annak művészi kezelője sokkal jobban tudja!” Dehogyan!

Amit Szalatnyay tud: a modellt ülő emberben akár egy-két alkalom közben (igaz, mindig régebbi ismerősök, barátok ők) fölfedezi és feltárja a *csakis rájuk jellemző* tulajdonságot, készséget, s persze a külsődleges megjelenés egyedi részleteit is. A század művészetkritikusai közül nagyrabecsült Lyka Károlyt sokan megfestették, a magyar zene és zenepedagógia nagymesterét, Kodály Zoltánt még többen, de Szalatnyay róluk készült portréi a legemlékezetesebbek. Különösen a Kodály-portré kínálkozik külön stúdiumra. Mitől válik ez az évtizedeken át majd naponta közölt fényképek tömege révén világszerte megismert „fotogén” arc itt annyira feledhetetlenné? A ritka tehetőség és lélek természetes szerénységét érzékeltető enyhe főhajítás miatt? Netán a hajviselet által? Az arc majdnem fényképszerű hasonlóságával? Igen, és mégis sokkal több, ami a képből sugárzik. Csak a tehetség zsenije, szellem és lélek nagysága, a személyiség maradandósága táplálhatják ezt a sugárzást. S mert Szalatnyay képes mindennek megjelenítésére, ezért lesz műve is maradandó.

Tájébrázolásai is realisták, rajzokon és festményeken egyaránt, mégsem fotók ezek. A kedvelt Szigliget vagy akármely táj részletei úgy örökítődnek meg munkáin, hogy egyedivé válnak a megszemélyesítés, az átlényegítés, gyakran az erotizálás játékos bravúrjai segítségével.

Az Eperjesen 1915-ben született, tanulmányait Szőnyi Istvánnál kezdő művész 1935 óta kiállít hazai és külföldi galériákban. Nagyon megkésve (1983-ban) a régtől esedékes Munkácsy-díjjal is kitüntették, érdeme szerint azonban máig sem kapta meg az őt megillető helyet és elismerést. A kortársi kritikának és művészetpolitikának nem ez az egyetlen érzéketlensége, tévedése.

Gergely Mihály